

**İSLAM DEVRİMİ'NİN
40. YILDÖNÜMÜNE
BİR KALA İRAN'DA
“KARŞI DEVRİM”
MÜMKÜN MÜ?**

ANKASAM
Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi

COPYRIGHT © 2018

Bu yayının tüm hakları Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (ANKASAM)'ne aittir. 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek yapılacak makul alıntılar dışında ANKASAM'ın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama, vd.) yollarla basımı, yayını, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Bu çalışmada yer alan görüş ve değerlendirmeler yazarına ait olup, kurumsal olarak ANKASAM'ın resmi görüşünü yansıtmaz.

PARA İLE SATILAMAZ.

Yayın No: 33

Analiz No: 9

Birinci Baskı - 2018

Kapak Tasarım: Sami BURGAZ

Dizgi: Sami BURGAZ

ANKASAM | ANKARA KRİZ VE SİYASET ARAŐTIRMALARI MERKEZİ

Çankaya Mahallesi, Cemal Nadir Sokak, No: 20,
06880, Çankaya – Ankara/Türkiye

Tel: +90 312 474 00 46

Faks: +90 312 474 00 45

E-posta: info@ankasam.org

**İSLAM DEVRİMİ'NİN
40. YILDÖNÜMÜNE
BİR KALA İRAN'DA
“KARŞI DEVRİM”
MÜMKÜN MÜ?**

CENK TAMER

**Analiz No: 9
Nisan 2018**

İÇİNDEKİLER

Giriş	6
1. Hasan Ruhani'nin Seçim Zaferi ve Yeniden Yükselen Umutlar	7
2. Cumhurbaşkanı Ruhani'nin Reform Arayışları ve İran'da Eski Düzenin Devamı	8
3. İran'da Hükümet ve Rejim Karşıtı Protestolar: Yeni Bir Devrimin Habercisi mi?	15
4. Protestoların İran'ın İç Siyasetine Olan Etkileri	18
5. İran'daki Sistemsel Değişikliklerin Türkiye'ye Etkileri	19
6. Türkiye-İran İlişkilerinde Yeni Dönem Arayışları- Eski Düzenin Devamı ve Karşı Devrim Senaryoları	22
7. Tespit ve Öngörüler	23
Sonuç	24
Kaynakça	25

GİRİŞ

11 Şubat 2018 tarihinde İran İslam Devrimi'nin 39. yıldönümü kutlamalarında konuşan Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani'nin ana gündem maddesi şüphesiz 28 Aralık 2017 protestoları sonrası açıktan sorgulanmaya başlanan İslami yönetimin geleceği olmuştur. Cumhurbaşkanı Ruhani, ülkedeki muhalif kesimlerin devrimin ilk gününden bu yana yönetimden dışlanmasına atıfta bulunarak, *“Biz bazı insanları yanımızda tutabileceksen devrim treninden aşağı ittik. Bugün herkesi tekrar devrimin başarı ve zaferi olan bu trene davet etmeliyiz.”*¹ sözlerini sarf etmiştir. Bahsi geçen bu “İslam Devrimi

treni”nden atılanlara günümüzde İran'ın eski Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad'ın da dahil olduğu iddia edilebilir. Lakin Devrim Rehberi Ali Hamaney'i hırsızlıkla suçlayan² ve huzursuzluğun devrimin temellerine sirayet ettiğini vurgulayan³ Ahmedinejad, İran'da İslami yönetimin geleceğini açık bir şekilde tartışmaya açmıştır.

Böylelikle İran'da İslami sistemin bir parçası olarak cumhurbaşkanlığı yapmış radikal muhafazakâr ismin Devrim Rehberliği, Yargı erki ve Devrim Muhafızları Ordusu'nu (DMO) ifade eden yerleşik nizam tarafından doğrudan hedef alınması, ülkenin geleceğinin daha fazla sorgulanmasına yol açmıştır. 28 Aralık 2017 tarihinde İran'ın Meşhed kentinde patlak veren ve ardından ülke geneline yayılan ekonomik temelli protestolar İslami yönetimin geleceğini tartışmaya açmıştır. İran halkının hem 12. hükümetten hem de İslami yönetimden ümidini keserek sokaklara dökülmesinin sebepleri, İran'daki son bir yıllık süreç analiz edildiğinde dahi kolaylıkla anlaşılabilir. İran'da ikinci kez ve yeniden büyük umutlarla cumhurbaşkanlığına seçilen Hasan Ruhani'nin yerleşik nizamla yaşadığı çekişmeler, toplumsal düzeydeki huzursuzluğu ciddi bir şekilde arttırmış ve neredeyse yeni bir devrimin kapısını aralamıştır. Dolayısıyla ilk aşamada Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani'nin reform çabalarını, yerleşik nizamla

2 “Ahmedinejad, Hamaney'i Hırsızlıkla Suçladı”, *Asya'nın Sesi*, <http://asyaninnesi.com/ahmedinejad-hamaneyi-hirsizlikla-sucladi/>, (Erişim Tarihi: 18.03.2018).

3 “Ahmedinejad Hamaney'e Mektup Yazdı: 'Böbreğini Satanlar Kuyruk Oluşturdu'”, *Hürriyet*, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/ahmedinejad-hamaneye-mektup-yazdi-bobregini-satanlar-kuyruk-olusturdu-40777153>, (Erişim Tarihi: 18.03.2018).

1 “İran İslam Devrimi'nin 39. Yıldönümünü Kutluyor”, *Euronews*, <http://tr.euronews.com/2018/02/11/iran-islam-devrimi-nin-39-uncu-y-ldonumunu-kutluyor>, (Erişim Tarihi: 18.03.2018).

yaşadığı görüş ayrılıklarını ve bu kapsamda karşılaştığı zorlukları ele almakta fayda vardır.

1. HASAN RUHANI'NİN SEÇİM ZAFERİ VE YENİDEN YÜKSELEN UMUTLAR

İran'da ikinci dönem için seçilen Cumhurbaşkanı Ruhani, ekonomik kalkınma ve toplumsal reform vaatleriyle ülke nezdinde yeni bir dönemin başlayacağı yönünde bir beklenti oluşturmuştu. 8 Ağustos 2017 tarihinde yeni kabinesini güvenoyu almak adına meclise sunarak özellikle reformist kesimlerin beklentilerini boşa çıkaracağına sinyallerini vermiştir. Kürt ve Sünni kesimlere yönetimde daha fazla yer vereceğinin sözünü veren⁴ Ruhani, vaatlerini ilk döneminde olduğu gibi bakan yardımcılıkları ve elçilikler üzerinden gerçekleştirmeye çalışmıştır. Bu doğrultuda İran Dışişleri Bakanlığı, Sünni ve Kürt asıllı Saleh Adebî'yi Vietnam ve Kamboçya Büyükelçisi olarak atanmıştır.⁵ İran tarihinde ilk kadın bakan, muhafazakâr Cumhurbaşkanı Ahmedinejad döneminde atanmışken reformist olan Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani'nin ilk

döneminde kadın bir bakana kabinede yer verilmemişti. Ancak yeni dönemde kadın cumhurbaşkanı yardımcısı sayısı birden üçe çıkarılmıştır.

Dini liderin sıkı denetimine tabi olan İçişleri ve İstihbarat Bakanlığı koltukları için sırasıyla muhafazakâr isimler Rahmani Fazli ve Mahmud Alevî'yi aday gösteren Ruhani, birinci dönemde DMO'dan atadığı Savunma Bakanlığı pozisyonuna bu kez İran Ordusu'nda görev yapan Emir Hatemi'yi getirmiştir.⁶ Hatemi'nin daha önceki hükümette Savunma Bakanı Yardımcılığı görevini yürütmesine rağmen yeni dönemde Ruhani tarafından bakanlığa aday gösterilmesi DMO'nun yönetim üzerindeki etkinliğini sınırlama girişimi olarak görülebilir. Bunun yanı sıra Batı'yla yürütülen nükleer müzakerelerde Kasım Süleymani'yi pazarlık konusu ettiği suçlamasıyla hedef alınan Dışişleri Bakanı Cevad Zarif ve Batı ülkeleriyle yapılan yatırım anlaşmaları sebebiyle eleştirilen *Petrol Bakanı Bijan Zengene* yeniden bakan olarak atanmıştır. Dini otoritenin baskısının yanı sıra güvenoyu için meclisteki muhafazakâr kesimin oylarını almak zorunda olan Ruhani, sistem içi dengeler çerçevesinde hareket etmiştir. Bu kapsamda Cumhurbaşkanı tarafından Kürtlere bakanlık hususunda verdiği sözler minvalinde "Tek başıma bu kararı veremem. Bunun için İran İslam Cumhuriyeti'nde bütün tarafların anlaşması gerekiyor."⁷ ifadeleri kaydedilmiştir.

4 "Ruhani'den Kürtlere Kabine Sözü", *Rudaw*, <http://www.rudaw.net/turkish/middleeast/iran/23072017>, (Erişim Tarihi: 11.08.2017).

5 "İran'da Sünni Bir Kürt İlk Kez Büyükelçi Olarak Atandı", *Haber Tüneli*, <http://www.habertuneli.com/cevad-zarif/iranda-sunni-bir-kurt-buyukelci-olarak-atandi>, (Erişim Tarihi: 05.01.2018).

6 "Hassan Rouhani's Cabinet is Complete. Here's the Full List", *Tehran Times*, <http://www.tehrantimes.com/news/415767/Hassan-Rouhani-s-cabinet-is-complete-Here-s-the-full-list>, (Erişim Tarihi: 12.08.2017).

7 *Rudaw*, a.g.e.

Ülkedeki muhafazakârlar Batı'yla yapılan petrol ve doğalgaz işbirliği anlaşmalarını, başta direniş ekonomisi olmak üzere devrim rehberliğinin çizgileri ve ülkenin bağımsızlığına karşı bir tehdit olarak görmektedir. Bu sebeple Dini Rehber ve muhafazakâr kesim, yeni dönemde ekonomik kalkınma için Batı yatırımlarından çok yerli savunma sanayisine ağırlık verilmesinden yanayken; Ruhani Hükümeti daha şimdiden Asya Pasifik ve Avrupalı ortaklarıyla bir dizi petrol, doğalgaz ve diğer yatırım anlaşmalarını imzalamış durumdadır. Bunun yanı sıra yeni hükümet ülkedeki işsizlik, kayırmacılık, yolsuzluk ve Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) yeni yaptırımları gibi sorunlarla baş etmek zorunda kalmıştır. Muhafazakârların, hükümeti nükleer anlaşma üzerinden daha fazla sıkıştırmanın da ötesinde sergilediği karşıt tavır, neredeyse anlaşmanın Trump yönetimi tarafından iptal edilmesini isteyecek noktaya kadar varmıştır. Fakat ABD'nin aksine Batı ülkeleri, "iç karışıklıklarla boğuşan-başlarına bela olacak bir İran'a engel olmak" adına nükleer anlaşmanın Kapsamlı Ortak Eylem Planı (KOEP) ve dolayısıyla İran'ın dünyayla etkileşiminin devamını istemektedir. Bu doğrultuda Batılı şirketler, İran'la önemli ekonomik anlaşmalar imzalamaktadır. Böylece söz konusu ülkede yabancı müdahalesi üzerinden yükselen tarihsel "Batı karşıtlığı" refleksi tetiklenmektedir.

1979 Devrimi'ne giden süreçte etkili olan söz konusu tepkisel hareket,⁸

⁸ Daha fazla bilgi için bkz. Kadir Ertaç Çelik, "İslam Devrimi Sonrası İran'da Kimlik ve Dış Politika: Konstrüktivist Bir Bakış", *Bölgesel Çalışmalar Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, Yaz 2016, s. 258.

günümüzde Batı'nın ekonomik sömürgesi altına girmekten endişe eden muhafazakâr kesimde yeniden güçlü bir şekilde hissedilmektedir. "Batı müdahalesi" ve "kompro" söylemleri, halkın yerleşik nizama olan bağlılığını arttırmak için özellikle muhafazakâr kesimler tarafından güçlü bir şekilde kullanılmaya devam etmiştir. Diğer taraftan hem seçime giden süreçte hem de seçim sonrasında Cumhurbaşkanı Ruhani'nin İran düşmanlarına karşı sert söylemlerde bulunarak rejimin meşruiyet temellerini güçlendirmesi beklenmiştir. Fakat Ruhani'nin eğitim hayatı boyunca çalışmalarının merkezinde yer alan, dolayısıyla siyasi düşüncesinin temellerini oluşturan "İslami sistemin esnekleştirilmesi" düşüncesi, iktidarı boyunca Ruhani ile yerleşik nizam arasında çatışan bir güç dengesinin ortaya çıkmasına yol açmıştır.

2. CUMHURBAŞKANI RUHANI'NİN REFORM ARAYIŞLARI VE İRAN'DA ESKİ DÜZENİN DEVAMI

2.1. DIŞ POLİTİKA

Ruhani Hükümeti bir taraftan ABD'yle yaşanan tansiyonun düşürülmesi için çaba sarf ederken diğer taraftan

nükleer anlaşmanın getirilerinden sonuna kadar yararlanma niyetindedir. Başka bir deyişle hem iç siyasette hem de dış politikada kurulacak dengelerin, cumhurbaşkanının kaderini belirleyeceği düşünülmektedir. Bu doğrultuda ekonomi, güvenlik ve siyasi alanlarda bilhassa Astana Süreci'yle başlayan Türkiye-İran-Rusya işbirliğinin daha da geliştirilmesi büyük önem arz etmektedir. İran'ın bölgedeki yayılmacı politikaları sürerken Ruhani, bu durumun Türkiye'yle yeni düşmanlıklara yol açmasına engel olmaya çalışmaktadır. Ayrıca iki ülke, Katar'a yardım çerçevesinde karşılıklı ticaretin hızlandırılmasını da ele almıştır. Tüm bunlara ilaveten İran'ın petrol ve doğalgaz alanındaki Batılı ve Asyalı ekonomik ortaklarına, Türk ve Rus firmaları da eklenmektedir. Öyle ki İran, bu alanda ilk kez üçlü yatırım ve işbirliği anlaşması yapmaktadır.⁹ Askeri alanda Türkiye-İran-Rusya üçlüsü İdlib'te ABD'nin muhtemel askeri hareketına karşı çıkmaktadır. ABD, Suriye'nin kuzeyinde "Büyük Ortadoğu Projesi (BOP) Kürdistanı" için hazırlık yapmakta ve birliklerini Türkiye ve İran'ı çevrelemek adına sınır bölgelerine göndermektedir. Aynı dönemde İran ve Türkiye, Genelkurmay Başkanları düzeyinde yapılan karşılıklı toplantılarla, terörle mücadele ve savunma alanında yeni işbirliği sürecinin kapısını aralamıştır. Diğer bir deyişle iki ülke Batı karşıtlığı ve bağımsız millî irade temelinde BOP'a karşı ortak bir refleks geliştirmektedir.

İran'da uzlaşmacı ve iyi bir orta yol bulucu olan Cumhurbaşkanı Ruhani'nin ikinci dönemde nükleer anlaşmadan ödün vermeksizin DMO'nun baskısından kurtulması gerekmektedir. Direniş ekonomisine sahip çıkma konusunda kararlı olan muhafazakârlar ise ekonomik tekellerini kaybetmek istememektelerdir. Bu yüzden nükleer anlaşmayı bertaraf etmek için her türlü provokatif eyleme girişebilecek durumda oldukları söylenebilir. Kısacası yeni dönemde, muhalefetin baskısından kurtulabilmek adına nükleer anlaşmaya üstün gelebilecek bir zafere ihtiyaç duyulmaktadır. Üstelik bölgesel gelişmeler, Ruhani'ye önemli fırsatlar sunmasıyla birlikte İran'ı yeni dönemde eski düzenin devam edip etmeyeceği konusunda bir yol ayrımına getirmektedir. Şeriatın esnetilmesi konusunda reformist bir bakışa sahip olmasının yanı sıra askeri tecrübesinin de etkisiyle Cumhurbaşkanı Ruhani, savunma kapasitesinin ulusal güvenlik için kaçınılmaz olduğunu düşünmektedir. Başka bir ifadeyle dış politikaya yön veren en önemli sütunlardan biri olarak anılagelen "devrim ihracı" ilkesinin esneklik kazanması ve mümkün olduğunca sınırlandırılmasından yana olan Ruhani, diğer taraftan etkinlik yelpazesi veya sınırlarını Ortadoğu üzerinden belirlediği ulusal güvenlik konusunda değişmez görüşlere sahiptir. Bu kapsamda nükleer caydırıcılık kapasitesinin geliştirilmesini, ABD'nin saldırgan politikaları karşısında koruyucu bir kalkan ve vazgeçilmez bir ilke olarak desteklemektedir.

Bir tarafta; Katar Krizi, Devlet'ül Irak ve's Şam (DEAŞ) terör örgütünün

9 "Iran, Turkey, Russia Sign Oil, Gas Investment Deal", *Iran Daily*, <http://www.iran-daily.com/News/198287.html>, (Erişim Tarihi: 14.08.2017).

İran'ı doğrudan hedef alması, Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nde (IKBY) Barzani'nin ABD'nin telkinleriyle bağımsızlık referandumuna girişi, ABD'nin Suriye'de Demokratik Birlik Partisi/Kürdistan İşçi Partisi (PYD/PKK) üzerinden Türkiye ve İran'a karşı oluşturduğu güvenlik riskleri, Trump yönetiminin İran'ın DMO'ya yönelik yeni yaptırım kararları,¹⁰ Lübnan ve Yemen üzerinden İran'ı sınırlandırma girişimleri, ABD'nin bölgeyi kutuplaştırma amacına yönelik olarak Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanınması ve son olarak İran'da patlak veren hükümet ve rejim karşıtı gösteriler diğer tarafta ise Ankara-Tahran-Bağdat dayanışmasıyla bertaraf edilen IKBY'nin bağımsızlık girişimleri, Astana Süreci'nin devamı olarak Türkiye-İran-Rusya'nın ilk kez devlet başkanları düzeyinde Soçi Zirvesi'nde bir araya gelmesi, Kudüs meselesinde İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) çerçevesinde Türkiye-İran ekseninde gösterilen dayanışma ve nihayet Rusya'yla birlikte Türkiye'nin İran'daki protestolarla ilgili dış müdahaleden kaçınılması çağrısında bulunularak Ruhani Hükümeti'ne destek verilmesi; bölgenin yeniden dirilişinin ya da "yükselen Doğu'nun"¹¹ işaretleri şeklinde değerlendirilmektedir.

Bölgesel konjonktür, Türkiye-İran ilişkilerinde yeni düşmanlıkların oluşmasına engel olacak uygun bir ortam yaratmaktadır. Ayrıca Ruhani yeni dönem ile eski düzen arasında ince bir çizgide ilerlemekte ve dış

politikadaki baskıdan kurtulmak adına bazı çıkış yolları ve çözüm önerileri üzerinde durmaktadır. Bu kapsamda İran, Batı hegemonyasına karşı Türkiye ve Rusya'yla yapılacak işbirliğini kaçınılmaz olarak görmekte olup; bölgesel işbirliğini ve komşu ülkelerle ilişkilerini geliştirmeye çalışmaktadır. Bunun yanı sıra ülkenin füze gücü ve savunma kapasitesini genel anlamda geliştirmeyi bölgenin barış ve güvenliği için elzem olarak görmektedir. Cumhurbaşkanı Ruhani, füze gücünün müzakere konusu olamayacağını ve füzeleri denemek için kimseden izin almayacaklarını belirtmiştir.¹² Tahran Hükümeti, ulusal savunma ve füzeler konusunda vazgeçilmez görüşlere sahip olsa da dış politikada özellikle güvenlik politikalarında yerleşik nizamla uyumlu bir şekilde hareket edememektedir.

Ruhani ekonomi konusunda muhafazakâr elitlerle yaşadığı çekişmeyi "*ekonomiyi sivilleştiriceğimize, tüfek ve medya sahibi bir kuruma bunu devrettik. Kimse bu kurumla rekabet etmeye cesaret edemiyor*"¹³ sözleriyle belirtirken; savunma ve güvenlik alanında söz sahibi olduğunu göstermek adına Suriye'nin Deyrizor kentinde DEAŞ mevzilerine atılan füzelerle ilgili olarak "*kuşkusuz bu saldırı kararını özel bir şahıs veya özel bir organ vermedi.*"¹⁴ şeklinde açıklamada bulunmuştur.

12 "Ruhani: Füze Denemek İçin ABD'den İzin Alacak Değiliz", *NTV*, <https://www.ntv.com.tr/dunya/ruhani-fuze-denemek-icin-abdden-izin-alacak-degiliz,PnPKru-EN02FFQwV6NSgyA>, (Erişim Tarihi: 05.01.2018).

13 "İran Devrim Muhafızları Komutanı'ndan Ruhani'ye Eleştirisi", *Haber Türk*, <http://www.haberturk.com/dunya/haber/1544211-iran-devrim-muhafizlari-komutanı-ndan-ruhani-ye-elestiri>, (Erişim Tarihi: 05.01.2018).

14 "Süleymani'den Ruhani'ye 'Devrim Muhafızları' Cevabı", *Eş Şark-El Avsat*, <https://turkish.aawsat.com/2017/07/article55351841/suleymaniden-ruhaniye-devrim-muhafizlari-cevabi>, (Erişim Tarihi: 05.01.2018).

10 Kadir Ertaç Çelik, "Trump'ın İran'a Bakışı Türkiye İçin Fırsat Olabilir Mi?", *ANKASAM*, <https://ankasam.org/trumpin-irana-bakisi-turkiye-icin-firsat-olabilir-mi/>, (Erişim Tarihi: 04.01.2018).

11 Daha fazla bilgi için bkz: Mehmet Seyfettin Erol, "Batı'nın İki Ötekisi Ve Avrasya'da Yeni Denklem Arayışları", *Türk Yurdu*, Cilt: 33, Sayı: 305, Ocak 2013.

Fakat bu açıklamadan sonra DMO; "Füzeler bölgedeki 'Kudüs Güçleri'nin istihbarat bilgisinden sonra Hamaney'in emirlerine binaen atılmıştır."¹⁵ şeklinde bir mesaj yayımlayarak Cumhurbaşkanı'nı yalanlamıştır. Ruhani Hükümeti'nin düşmanlara karşı ülkenin savunma kapasitesinin geliştirilmesini savunurken,¹⁶ DMO'nun bölgedeki faaliyetlerine karşı net bir tavır alması beklenmemektedir. Nitekim İran dış politikasının değişmez unsurlarından İslam Devrimi'nin savunulması ilkesi, İran Anayasası'na sağlam bir şekilde yerleştirilmiş ve bununla ilgili görev tartışmasız şekilde DMO'ya devredilmiştir.

2.2. İÇ POLİTİKA

Ahmedinejad döneminde kırsaldan orta kesimlere kadar İran halkının büyük bir kesimi, nükleer meselenin çözülmesiyle ekonomik yaptırımlardan kurtulmayı, böylece ülke kaynaklarından pay alabilmeyi ümit etmekteydi. Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani'yi 2013 yılında iktidara taşıyan da dünyayla yapıcı etkileşim vaatleri, dış politikada nükleer meseleyi merkeze alması ve iç siyasetteki ılımlı, yenilikçi, akılcı ve reformist karakteri olmuştur.¹⁷ Ruhani, sosyal reformların hayata geçirilmesi, yönetimdeki yolsuzlukların çözümü, ülke kaynaklarının halka aktarılması, dolayısıyla gelir adaletinin tesis edilmesi gibi meselelerde İran halkına

büyük ümit kaynağı olmuştur. İktidara gelir gelmez nükleer meselenin çözümüne odaklanan Ruhani, 2015 yazında başarıya ulaşmasıyla bunu "altın bir zafer" olarak nitelendirerek konuyu halk nezdinde önemli bir itibar vesilesine dönüştürmeyi başardı. Fakat Ruhani, 2013 yılındaki seçimlerde ekonomik meseleler nedeniyle kendisine destek sunan Dini Rehber Ali Hamaney'in baskısından kurtulmayı başaramadı. Başta Devrim Rehberliği ve onunla ilişkili vakıf ve kuruluşlar olmak üzere yargının, DMO ve onun milis yapılanmalarının, diğer bir deyişle muhafazakâr elitlerin (yerleşik nizamın) hükümete yönelik eleştirileri güçlü bir şekilde devam etmiştir. Ruhani, İslami rejimin esnetilmesi yönünde çaba harcarken yerleşik nizamın engellemeleriyle baş etmek zorunda kalıyordu. Nitekim muhafazakâr kesimlere yönelik eleştirilerini 2017 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri sürecinde: "Nükleer anlaşmayı baltalamak için her şeyi yaptıklarını gördük. Füzelerin üzerine asla faydasını göremeyeceğimiz (İsrail karşıtı) mesajlar yazdılar." sözleriyle açık bir şekilde dile getirmekteydi.

Halk, nükleer zaferle birlikte yaptırımların hafifletilmesi ve yurtdışında dondurulmuş olan İran'a ait milyarlarca doların serbest bırakılması sonrası bunun kendilerine istihdam, sosyal refah ve kalkınma olarak geri döneceğini ümit etmekteydi. Fakat aynı dönemde İran'ın devrimci muhafazakâr elitlerinin bölgedeki faaliyetleri hız kazanmıştır. İran ekonomisinin ise bu dönemde eş zamanlı olarak daralmaya başladığı görülmüştür. 2011 yılında 592 milyar dolar olan Gayri Safi

¹⁵ Aynı yer.

¹⁶ @MustafaNajafi, "MUST WATCH: The art of diplomacy by @JZarif No one wants to hear it but it's the painful truth.", *Twitter*, 11 Şubat 2017, <https://twitter.com/MustafaNajafi/status/830485223607586816>.

¹⁷ Daha fazla bilgi için bkz: Mehmet Seyfettin Erol, "İran Perspektifinden Yeni Döneme Yönelik 'İşbirliği' Modelleri", *Türk Yurdu*, Cilt: 34, Sayı: 318, Şubat 2014.

Yurtiçi Hasıla (GSYH) 2016 yılında 386 milyar dolara kadar gerilemiştir.¹⁸ Bu dönemde Ruhani'nin ülkenin kayıp ekonomisi konusunda acilen adım atması beklenmekteydi. Nükleer anlaşma sonrası dönemde, ülkeye önemli miktarda yabancı yatırım çekilmeye ve ekonomik büyümenin yanı sıra istihdam rakamlarında da başarılı bir grafik sergilenmeye başlanmıştır.

Diğer taraftan Ruhani, kaynakların yönetimi konusunda yerleşik nizamın engelini bir türlü aşamamış ve ekonomik büyümenin getirdiği servet, ülkenin güvenlik sektörüne ve çoğunlukla “devrim ihracı” kapsamında yürütülen kültürel ve askeri faaliyetlerine ayrılmıştır. Örneğin; 2018 bütçesinde DMO, İran Ordusu'ndan üç kat fazla pay alarak ülkede en fazla kaynak aktarılan kurum olmuştur.¹⁹ Dahası Ruhani'nin yeni bütçe tasarısında kültürel kurumlara ayrılan paylarda şeffaflaşmaya gitmesi, İranlıların ulusal servetin nereye gittiği konusunda gözlerini açmasına neden olmuştur.²⁰ 2018 bütçesinde İslami Tebliğ Teşkilatı'na ayrılan pay, Adalet Bakanlığı ve Petrol Bakanlığı'ndan daha fazla olmuş, benzer şekilde kültür ihracı kapsamında el-Mustafa Uluslararası Üniversitesi'ne ayrılan bütçe, Yol ve Kentsel Kalkınma Bakanlığı, Çalışma

ve Sosyal İşler Bakanlığı ile Gıda ve İlaç Kurumu'nun toplam bütçesinden büyük miktardadır.²¹

10 Aralık 2017 tarihinde İran Meclisi'nde gerçekleşen bütçeyle ilgili görüşmelerde Cumhurbaşkanı Ruhani; “*Yolsuzlukla mücadele için şeffaf olmalıyız. Bunun için halkın, nereye ne kadar para harcadığını bilmesi gerekir.*”²² sözlerini sarf etmiş ve bütçenin yarısına yakını kontrol eden ve hiçbir denetime tabi olmayan Hamaney'e bağlı kurum ve kuruluşları açık bir şekilde eleştirmiştir. Bunun yanı sıra Ruhani, İran Ordusu ve DMO arasındaki kaynakların paylaşılması konusunda komutanlarla yaptıkları görüşmelerde büyük bir sıkıntı yaşamaktaydı. Cumhurbaşkanı, İran Ordusu'nun hava kuvvetlerini DMO'nun bünyesinde 2016 yılında kurulan hava birimine devretmesi yönünde yapılan baskıların odağında yer almaktaydı.²³

Halkın nükleer anlaşma sonrası ekonomik büyümeden pay alamaması ve üstelik bu servetin devrimci elitler tarafından bölgedeki muhtemel savaşa aktarılacağı yönündeki yeni sinyaller,²⁴ ekonomik reformlar ve yolsuzlukların bitirilmesi noktasında beklentileri olan İran halkının hem hükümet hem de İslami rejim bağlamında ümitlerini kaybetmesine yol açmıştır. Ruhani Hükümeti yeni dönemde de eski düzenin

18 “İran-GSYİH”, *Trading Economics*, <https://tr.tradingeconomics.com/iran/gdp>, (Erişim Tarihi: 05.01.2018).

19 “İran'da Devrim Muhafızları'na Ayrılan Bütçe, Ulusal Ordu'dan Fazla”, *Aksam*, <http://www.aksam.com.tr/dunya/iranda-devrim-muhafizlarina-ayrilan-butce-ulusal-ordudan-fazla-haber-687871>, (Erişim Tarihi: 05.01.2018).

20 Selim Celal, “İran'daki Protestolar ve Muhtemel Sonuçları”, *Anadolu Ajansı*, <http://aa.com.tr/tr/dunya/irandaki-protestolar-ve-muhtemel-sonuclari/1021616>, (Erişim Tarihi: 05.01.2018).

21 *Aynı yer.*

22 “İran'da Protestolar Nasıl Başladı?”, *CNN Türk*, <https://www.cnnturk.com/video/dunya/iranda-protestolar-nasil-basladi>, (Erişim Tarihi: 07.01.2018).

23 “Hamaney, “Bütçe Krizinden Sonra Ordunun Üst Düzey İsimlerini Görevden Aldı”, *Eş Şark-El Avsat*, <https://goo.gl/XuxRKR>, (Erişim Tarihi: 07.01.2018).

24 “Iran Will Stand Against Attempts to Form Another Terror Outfit: Top Commander”, *Pars Today*, <https://goo.gl/ivGMnE>, (Erişim Tarihi: 27.11.2017).

devam edeceği yönünde işaretler vermiştir. Bu durum halkı, ülkenin geleceği konusunda ümitsizliğe sürüklemiş, nihayetinde 2017 yılının son günlerinde alt ve orta kesimden İranlılar hükümete ve İslami rejime karşı ayaklanmış. Meşhed'de patlak veren bu protestoların DMO tarafından Ruhani Hükümeti'ni bertaraf etmek amacıyla başlatıldığı ve daha sonra olayların kontrolden çıkarak rejim karşıtı gösterilere dönüştüğü iddia edilmektedir. Öyle ki Cumhurbaşkanı Ruhani'nin KOEP sonrası yabancı yatırımları ülkeye çekmeye başlaması, sahip olduğu vakıf, kurum ve özel şirketlerle İran ekonomisinin neredeyse yarısına sahip olan yerleşik nizamı ve devrimci muhafazakâr elitleri rahatsız etmekte, nihayetinde bu durum ülke içerisinde elinde bulundurdukları tekelin kırılması anlamına gelmekteydi. Üstelik seçim sonrası kritik bakanlıklara yapılan atamalarla, sosyal reformların hayata geçirilmesi ve bütçe görüşmelerinde (özellikle sosyal politika, kültür ve savunma kalemlerinde) sürekli hükümetle çekişmek durumunda kalınmaktaydı.

Her şeyden öte ekonomik başarısızlıklar konusunda Ruhani Hükümeti, suçlanmaya devam etmiş ve muhafazakâr çevreler, KOEP'in ülke ekonomisine hiçbir katkı sağlamadığı yönündeki eleştirilerini sertleştirmiştir. Cumhurbaşkanı Ruhani, bir taraftan iktidar koltuğunu koruyabilmek adına yerleşik nizamın hassasiyetlerini gözetmek diğer taraftan ise İslami sistemin esnekleştirilmesi için çabalamak zorunda kalmıştır. Ancak ikinci seçenekte istenilen ilerlemenin kaydedilememesi ve

reform çalışmalarının ciddi bir sekteye uğraması, Ruhani Hükümeti için ilk seçenekteki benzer bir olumsuz sonuç doğurmuştur: *İktidarın itibarsızlaşması*. Bu kapsamda muhafazakâr elitler, ekonomik sorunların büyük bölümüne kaynaklık etmesine rağmen; mevcut nizamın devamı için başarısızlıkları ve yolsuzlukları yalnızca hükümetlere yıkmaya çalışmakta, Cumhurbaşkanı Ruhani'nin kardeşi de dahil olmak üzere eski Cumhurbaşkanı Ahmedinejad'ın danışmanlarına kadar uzanan yolsuzluk davaları gündeme getirilmektedir. Bu noktada İslami rejimin sürekli tehdit altında gösterilmesi, hükümeti yeni dönemde de baskı altına alacak ve toplumun reform taleplerinin karşılanmasında engel teşkil edecek önemli bir etkidir.

Ruhani Hükümeti, ikinci döneminde de iç siyaset bakımından eski düzenin devam edeceği yönünde sinyaller vermektedir. 2017 yılının son günlerinde patlak veren halk protestolarında *"Reformistler! Muhafazakârlar! Yolun sonuna gelindi!"*²⁵ sloganlarının atılması, İranlıların mevcut düzenin devam edeceği hususunda hayal kırıklığına uğradıklarını ve ülkenin geleceği konusunda ümitsizliğe kapıldıklarını kanıtlamaktadır.

25 "Third Day of Anti-Regime Protests in Different Cities Across Iran", *NCRI*, <https://ncr-iran.org/en/news/iran-protests/24079-third-day-of-anti-regime-protests-in-different-cities-across-iran>, (Erişim tarihi: 15.01.2018).

2.3. RUHANİ-DEVİRİM MUHAFAZLARI ORDUSU ÇEKİŞMESİ

Aşağıdaki tabloda Ruhani'nin dış politikada DMO'yla yaşadığı görüş ayrılıkları hedef, araç ve yöntem bağlamında karşılaştırılmıştır:

	Ruhani Hükümeti	Devrim Muhafızları Ordusu
Hedef	Nükleer anlaşmanın ekonomik getirilerinden yararlanmak. Batı'yla daha fazla işbirliği yapmak. Sosyal reformları hayata geçirmek. İslami rejimi ve devrim ihracı ilkesini esnekletmek. Yolsuzluklar konusunda şeffaflaşmayı sağlamak. Ulusal güvenlik ve caydırıcılık adına savunma kapasitesini güçlendirmek.	Devrim ilkeleri ve değerlerini yurt içi ve yurtdışında savunmak, bu doğrultuda ezilen Şii Müslüman halkların koruyuculuğunu üstlenmek. Devrim ihracını sert güç yöntemlerine başvurarak gerçekleştirmek. Ülke savunmasında ve ekonomisinde tek egemen güç olmak. Ulusal güvenlik ve caydırıcılık adına savunma kapasitesini güçlendirmek.
Yöntem	Çok taraflı işbirliği ve denge politikası uygulamak. (BOP'a karşı Türkiye'yle işbirliği yapmak, Türkiye'ye karşı Rusya'yı kullanmak)	Gayri nizami harp yöntemleri (asimetrik savaş, karma savaş, vekaleten savaş) ve misilleme eylemleri gerçekleştirmek.
Söylem	Batı'yla işbirliğini temel alan söylemlerde bulunmak, nükleer anlaşma zaferini kullanmak. Milli irade, özgürlükler ve ekonomik kalkınma üzerine yoğunlaşan söylemlerde bulunmak.	Batı karşıtlığını esas alan söylemlerde bulunmak, füze gücü zaferini kullanmak ve nükleer kapasiteyi geliştirmek. Direniş ekonomisini savunmak ve devrim ihracına yönelik söylemlerde bulunmak.
Araçlar	Diplomasi ve uzlaşmayı etkin kılmak. (Siyasi, ekonomik ve güvenlik alanında işbirliği anlaşmaları)	Askeri güç unsurlarını etkin olarak kullanmak. (Milis gruplar, füze ve diğer savunma üniteleri)

Ruhani ikinci görev sürecinde DMO'nun hem iç politikadaki hem de dış politikadaki etkisini sınırlayabildiği takdirde "yeni bir reform döneminin" kapısını aralayacaktır. Aksi halde birinci dönemde olduğu gibi sistemin hâkim erki muhafazakâr kesimin dış politikayı baltalama girişimlerine²⁶ seyirci kalmak zorunda kalacaktır. Bu durum ise İran'da eski düzenin devam edeceği anlamına gelmektedir.

3. İRAN'DA HÜKÜMET VE REJİM KARŞITI PROTESTOLAR: YENİ BİR DEVİRİMİN HABERCİSİ Mİ?

28 Aralık 2018 tarihinde İran'ın özellikle Meşhed, Nişabur ve Şahrud kentlerinde görülen hükümet karşıtı protestolar kısa bir süre içinde hem İslami yönetimi hedef almaya başlamış hem de kitlesel bir hal almıştır. Protestoların geniş çaplı bir hal alması, İran toplumunda uzun süredir devam eden huzursuzluğun yansıması olarak görülmüştür. Lakin işsizlik ve hayat pahalılığından şikayetçi olan alt ve orta kesim İranlıların gösterileri 2017 yılının başından beri devam etmekteydi. Özellikle Devrim Rehberliğine ve onun ilişkili kuruluşlara ait bankalarda paralarını kaybeden vatandaşlar, yıl içinde İslami yönetime yönelik sık sık protesto gerçekleştirmiştir.²⁷ Gösterilerdeki sloganların odağında ülkedeki yolsuzlukların, bölgedeki savaşa aktarılan paraların ve temelde ekonomik sebeplerin

olduğu gözlenmiştir. Bu kapsamda protestolarda atılan "Suriye'yi bırak, bize bak!", "Canım Gazze'ye ve Lübnan'a değil, İran'a feda!" ve "Reformcular ve Muhafazakârlar! Yolun sonuna geldiniz!" şeklindeki sloganlar, halkın hem hükümetten hem de İslami yönetimden ümidini kesmeye başladığının göstergesi olmuştur.

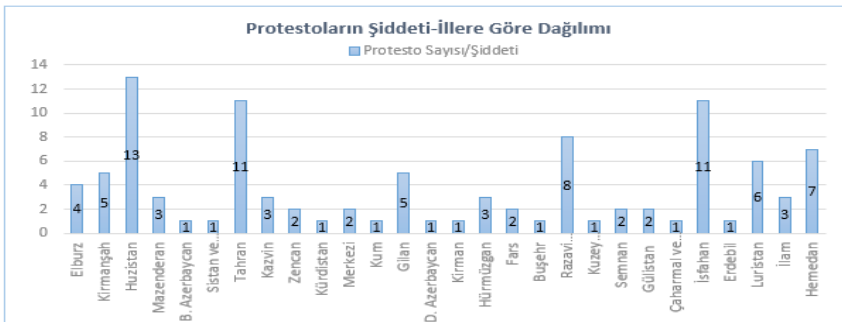
İran ise ülkedeki etnik azınlıkların yabancı destekli muhalif grupların kışkırtmasıyla hareket ettiğini ve bu eylemleri bastırdığı takdirde ülkede başka bir güvenlik zafiyetinin çıkmayacağını hesap etmiştir. Buna dayanarak Ruhani Hükümeti, ülkenin güvenli olduğuna ısrarla vurgu yaparak ülkeye büyük oranda yabancı yatırım çekmeyi başarmıştır. Hatta o dönemde hükümet, yılda dokuz yüz binin üzerinde kişiyi istihdam etmeyi ve ekonomik sorunların artık gündeme gelmeyeceğini umut etmekteydi. Ancak ayaklanmalar İran'ın beklediği gibi etnik gruplardan çıkmamış, daha sonraları muhalif kesimler olayların büyümesine ve kitlesel bir hal almasına sebep olmuştur. Fakat ayaklanmaların ikinci ve üçüncü gününde Fars olmayan etnik grupların yoğun olarak yaşadığı kırsal kentlerde gösterilere ciddi anlamda katılımın olduğu gözlenmiştir. Ayrıca Meşhed'deki bu protestoların hükümeti bertaraf etmek isteyen Devrim Muhafızları ve İran istihbarat birimleri tarafından başlatıldığı ve daha sonra olayların kontrolden çıktığı iddia edilmiştir. Hükümet karşıtı protestolar rejime karşı yönelmeye başlamış ve tüm ülkede yirmiyi aşkın şehir ve ilçeye yayılmıştır. Tahran Devrim Mahkemesi, üçüncü günden sonra gösterilere katılan eylemcilerin

27 Örneğin, 2017 yılının Ekim ayında İran Devrim Muhafızları'nın kontrolündeki bankaların iflas etmesi üzerine paralarını kaybeden Ahvazlılar rejime karşı ayaklanmış ve gösterilerde "Yozlaşmış rejime ölüm!", "Ruhani ülkeyi terk et" sloganları atmışlardır. Benzer şekilde parlamento önündeki gösterilerde "Devrim Muhafızları'na ve rejime DEAŞ yakıştırması yapan" sloganlar atılmıştır. Bkz. "Thousands of People Held Protest Rally in Front of Iran Regime's Parliament-2", *Youtube*, <https://www.youtube.com/watch?v=FJFv0ULgR8&feature=youtu.be>, (Erişim Tarihi: 26.10.2017).

daha ağır cezalara çarptırılacağını açıklamıştır. Bu durum İran'ın gösterileri sert bir şekilde bastırmaya devam edeceğini göstermiştir.

Ruhani ise bu olayları ülkedeki sorunları çözmek için bir fırsat olarak nitelendirmiştir. İran, dış politikada olduğu gibi iç işleyişte de sert güce başvurmakta ve bunun İslami rejimin ayakta kalması için gerekli olduğunu düşünmektedir. “İslami rejimi esnekleştirme” temel felsefesiyle hareket eden Ruhani, iktidara gelmesinin ardından sosyal politikalar geliştirmek ve anayasal bir düzenlemeye giderek sistemi esnekleştirme konusunda önemli bir ilerleme kaydedememiş, dahası bölgesel krizlere daha fazla müdahil olan “yayılmacı bir İran” tablosu ortaya çıkmıştır. Ruhani iktidarı süresince bütçede savunma kalemlerine ve İslam'ın tebliği için çalışan kültür kurumlarına ayrılan payların sürekli artması, ayrıca ülkedeki reform çalışmalarının istihbarat kurumlarınca sürekli engellenmesi, ülkede yerleşik nizamın ve Devrim Muhafızları'nın etkinliğinin devam ettiğinin göstergeleri olmuştur. Halkın tepkilerinin asıl sebebi de hem Ruhani Hükümeti hem de İslami yönetim bağlamında içerisine sürüklendikleri ümitsizlik olmuştur.

İran halkı, ekonomik sıkıntılara rağmen kaynakların bölgeye harcanması ve yetersiz sosyal kalkınma hamlelerinden rahatsızlık duymuştur. Dahası halk, yetkililerin bu konuda “gerçek anlamda bir adım atmıyor” olmasından dolayı ümitsizliğe kapılmıştır. İran'da yoksulluk içerisindeki büyük bir kesiminin temel rahatsızlıklarından birisi de ülkenin gündeminin dış politikaya odaklanması, halkın ekonomik sorunlarından çok “Suriye, Irak, DEAŞ, Suudi Arabistan ve Batı” ile ilgili söylemlerle gündemin meşgul edilmesi olmuştur. Ayaklanmalardan sonra İran yönetiminin gündeminde yine yabancı güçler olmuştur. İranlı yetkililer propagandaların yer ve saatlerini belirten tweetlerin en çok Suudi Arabistan, İngiltere ve ABD kaynaklı olduğunu belirterek; bunun İran halkına karşı bir vekalet savaşı olarak görmüştür. Ruhani'nin bu gösteriler bağlamında ekonomik sorunların çözümü konusunda yeni vaatlerde bulunması, sistemin getirdiği tıkanıklıkları aşabilecek nitelikte bir açılımı ifade etmemiştir.

Veriler için kullanılan kaynak: * “2017-2018 Iranian Anti-Regime Protests and Security Flaws: Graphics”, *Critical Threats*, <https://www.criticalthreats.org/analysis/2017-2018-Iranian-Anti-Regime-Protests-and-Security-Flaws-Graphics>, (Erişim Tarihi: 27.01.2018).

Veriler için kullanılan kaynak: ** "2017-2018 Iranian Anti-Regime Protests and Security Flaws: Graphics", *Critical Threats*, <https://www.criticalthreats.org/analysis/2017-2018-Iranian-Anti-Regime-Protests-and-Security-Flaws-Graphics>, (Erişim Tarihi: 27.01.2018).

İranlı Yetkililerin Protestolarla İlgili Açıklamaları

İran Dini Rehberi Ayetullah Ali Hamaney:

- "Düşmanlar İran'a zarar vermek için seferber oldu."
- "İran'ın düşmanları, İslami rejimde bozgunluk çıkarmak için para, silah, siyaset ve güvenlik örgütleri de dahil olmak üzere çeşitli araçları kullanma konusunda müttefik oldular."

İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani:

- "Son protesto gösterileri bir tehdit gibi görünüyor. Aslında bunlar, sorunun ne olduğunu görmek için bir fırsat."

İran Dışişleri Bakanı Muhammed Cevad Zarif:

- "Hiçbir ülke, komşularında karmaşa çıkartırken kendisi için güvenli bir ortam yaratamaz."

İran Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Behram Kasimi:

- "Büyük İranlı ulusu, ABD'li yetkililerin bazı İran şehirlerinde gerçekleştiren protestolara verdiği fırsatçı desteği, ABD yönetiminin aldatmacası ve riyakârlığı olarak görüyor."

İran İçişleri Bakanı Rahmani Fazli:

- "Düzen, güvenlik ve hukuk konularına önem veren ihtiyatlı İranlılar, düşmanların komplolarını boşa çıkaracaklar."
- "Son günlerdeki olaylar halkımız için endişe, huzursuzluk ve mutsuzluk yarattı."

İran Başsavcısı Cumhuriyeti Başsavcısı Muhammed Cafer Muntazeri:

- "İran'daki ayaklanmaların arkasında CIA-MOSSAD ajansları ve Suudi petro-dolarları var."

İran Devrim Muhafızları Ordusu Komutanı Muhammed Ali Caferi:

- "Son günlerdeki olaylar, İslami sistemi hedef alan bu kişiye (Mahmud Ahmedinejad) bağlı sitelerin çağrısı üzerine çıktı."

İran'ın Türkiye Büyükelçisi Muhammed İbrahim Taheriyani Fard:

- Türk yetkililerin İran'daki son karışıklıklarla ilgili doğru bir tavır takındığını belirtmiştir. Bunun sebebi olarak Taheriyani, Türkiye'nin İran hususunda ve bölgedeki kıskırtıcı eylemler konusunda net bir anlayışa sahip olmasını göstermiştir.

İran Savunma Bakanı Tuğgeneral Emir Hatemi:

- "ABD bölge istikrarını bozmak istiyor."
- "Düşmanlar, protestoları provoke ederek İslam Cumhuriyeti'nde güvensizlik yaratmak için ellerinden geleni ardına koymuyor."

Devrim Muhafızları Ordusu:

- "Devrimci İran halkı, on binlerce asker, polis ve istihbarat birimiyle hareket ederek Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Suudi Arabistan'ın başlattığı ayaklanmalar zincirini kırdı."

4. PROTESTOLARIN İRAN'IN İÇ SİYASETİNE OLAN ETKİLERİ

İran, bir taraftan ABD'nin nükleer anlaşmayı feshetme girişimleri karşısında uluslararası arenada yoğun bir diplomasi yürütmekte ve alternatif çözümler üretmeye odaklanmakta, diğer taraftan ise ülkede yeni bir kalkışmayı önlemek için ekonomik tedbirlere, istihdama ve toplumsal reformlara ağırlık vermeye çalışmaktadır. Protestolar sonrası bütün İranlıların hemfikir oldukları nokta; ülkede toplumsal huzurun ve dayanışmanın yeniden sağlanması adına farklı siyasi cenahların işbirliği yapması ve sistem içi çekişmelere bir son verilmesiydi. Fakat İran'daki bu dayanışma, daha önceki kriz süreçlerinde olduğu gibi sitem içi sorunların göz ardı edilmesi, yolsuzlukların üzerinin örtülmesi ve kronikleşmiş ekonomik sorunların çözümü yerine dış tehditlere odaklanması şeklinde gerçekleşmeye başladı. Yerleşik nizamın, İslami yönetimin bekası için direniş ekonomisinden vazgeçmeyen tavrına en büyük tepki İran'ın eski Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad'dan gelmeye başlamıştır. Radikal muhafazakâr kimliğiyle tanınan ve popülist tavırlarıyla İranlıların sevgisini kazanmaya çalışan eski Cumhurbaşkanı Ahmedinejad, İslami yönetimi yozlaşmakla suçlayarak sistem içi dengeleri bozmaya başlamıştır. Devrim Lideri

Ayetullah Ali Hamaney'e bir mektup yazarak acil ve özgür bir seçim çağrısı yapan Mahmud Ahmedinejad,²⁸ 2021 seçimlerinden çok önce var olan reformist ve muhafazakâr çevreler arasındaki kutuplaşmanın daha da derinleşmesine neden olmuştur.

Bunun yanı sıra Dini Rehber Ali Hamaney, protestolardan sonra yolsuzlukla mücadeleye ayrı bir ilgi göstermeye başlamış ve hükümet yetkililerini bu konuda ciddi önlemler almaya çağırmıştır.²⁹ Dahası Hamaney, İran Silahlı Kuvvetlerinin savunmayı ilgilendirmeyen ekonomik faaliyetlerden çekilmesini istemiş ve İran Savunma Bakanı General Emir Hatemi de bu konuda tedbirler alınacağını dile getirmiştir.³⁰ Ayrıca konuyla ilgili İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani, ülkenin zor durumdaki ekonomisini kurtarmak için ABD yaptırımlarının hedefinde olan DMO ve İran Ordusu'nun elindeki enerji ve ticaret varlıklarını elden çıkarmalarını istemiştir.³¹ Cumhurbaşkanı, İran Devrimi'nin 39. yıldönümü münasebetiyle halka yaptığı konuşmada ülkedeki siyasi taraflara iç sorunları aşmak için referandum teklifinde bulunmuştur.³² Bunların ötesinde İran'ın eski Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad'ın yargı

28 "Ahmedinejad'dan Hamaney'e 'Özgür Seçim' Çağrısı", *NTV*, <https://goo.gl/ws88fi>, (Erişim Tarihi: 21.03.2018).

29 "Hamaney, Yolsuzluk Ejderhasının Kellesini İstedi", *Şarkul Avsat*, <https://turkish.aawsat.com/2018/02/article55376058/hamaney-yolsuzluk-ejderhasinin-kellesini-istedi>, (Erişim Tarihi: 21.03.2018).

30 "En Iran, Les Forces Armées Priées De Se Retirer Des Affaires Économiques", *Le Monde*, <https://goo.gl/RGCSuk>, (Erişim Tarihi: 21.03.2018).

31 "Ruhani'den İran Silahlı Kuvvetlerine Çağrı: Tüm Enerji ve Ticari Varlıklarınızı Satın", *Sputnik*, <https://goo.gl/5ya1Ev>, (Erişim Tarihi: 21.03.2018).

32 "Ruhani, İç Sorunların Çözümü için Referandum Teklif Etti", *Şarkul Avsat*, <https://goo.gl/7ewQTx>, (Erişim Tarihi: 21.03.2018).

sistemine ve dini otoriteye yönelik ağır eleştirileri, İslami yönetimin geleceğinin daha fazla sorgulanmasına yol açmıştır. Ahmedinejad, milletin şikâyet merci olarak artık Hamaney'i görmediğini³³ vurgulayarak, "*Yaşanan protestolar İran halkının değişim ve yenilik arzusunun göstergesidir.*"³⁴ ifadelerini kullanmıştır. İlerleyen tarihlerde Ahmedinejad, "*İran halkının devlet yönetiminden hoşnutsuzluğu zirve yapmıştır. Rahatsızlık devrimin temellerine sirayet etmektedir.*"³⁵ sözleriyle İslami yönetime karşı bir devrimin gerçekleşebileceği yönünde uyarılarda bulunmuştur.

28 Aralık protestolarının ardından Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani, halkın memnuniyetini ve İranlı kadınların başörtüsü kuralına bakışını ortaya koyan raporlar yayımlamış ve ekonomik kalkınma adına yabancı yatırımlara ve özelleştirmeye ağırlık vermeye başlamıştır. Ruhani Hükümeti; devlete ait fabrikaları, bankaları ve diğer petro-kimya tesislerini özelleştirmek için yeni bir hamle başlatırken, diğer taraftan ekonominin yüzde 50'sinden fazlasını kontrol eden DMO'nun ekonomideki rolünü yeniden tartışmaya açmış ve bu kapsamda yolsuzlukların önlemesi için devlet kurumlarında şeffaflaşma arayışlarına girişilmiştir. Böylelikle İran'da Ali Hamaney sonrası İslami yönetimin geleceği yoğun bir şekilde tartışılmaya başlanmıştır.

33 "Ahmedinejad Hamaney'i Eleştirdi", *Hürriyet*, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/ahmedinejad-hamaneyi-elestirdi-40741806>, (Erişim Tarihi: 21.03.2018).

34 "Ex-Iranian President Ahmadinejad Lashes Out At Current Regime's Handling Of Protests Saying 'The Revolution Happened So People Can Stand Up For Themselves'", *Daily Mail*, <https://goo.gl/Wx9uEN>, (Erişim Tarihi: 21.03.2018).

35 *Hürriyet*, a.g.e.

Hamaney sonrası İslami sisteme ilişkin senaryolardan birincisi, Velayet-i Fakih kurumunun Cumhurbaşkanlığı'yla birleştirilmesi ve böylelikle İslami sistemin esnekleştirilmesi, ikincisi Ayetullah İbrahim Reisi'nin Dini Rehber konumuna getirilmesi ve eski düzenin devam ettirilmesi, üçüncüsü anayasada köklü reformlar yapılması ve dini otoritenin yetkileri kısıtlanarak sembolik bir kuruma dönüştürülmesi ve dördüncüsü, planlanmayan bir şekilde ülkede karşı bir devrimin gerçekleşmesi sonrasında da İran'da ideolojik olarak Batı ekseninde laik bir rejimin kurulması şeklinde özetlenebilir.

5. İRAN'DAKİ SİSTEMSEL DEĞİŞİKLİKLERİN TÜRKİYE'YE ETKİLERİ

28 Aralık 2017 tarihinde Meşhed'de patlak veren protestolarla ilgili Türkiye, "İran'da şiddet, provokasyon ve dış müdahalelerden kaçınılması" gerektiğini vurgulamıştır.³⁶ Böylelikle Ankara, İran'da dış müdahaleler ve gayri hukuki yöntemler yoluyla olası bir rejim değişikliği durumunda İslami yönetimin ve Ruhani Hükümeti'nin yanında yer alacağını açık bir şekilde

36 "İran'daki Protestolarla İlgili Türkiye'den İlk Açıklama: Kışkırtıcı Dış Müdahalelerden Kaçınılmalı", *Haberler*, <https://www.haberler.com/iran-daki-protestolarla-iligili-turkiye-den-ilk-10410256-haberi/>, (Erişim Tarihi: 18.03.2018).

vurgulamıştır. Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ise İran'daki protestoları sadece İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu ve ABD Başkanı Donald Trump'ın desteklediğini, Türkiye'nin bu tür dışarıdan müdahalelere karşı olduğunu ve olayların bir an önce durulmasını ümit ettiğini belirtmiştir.³⁷ Çavuşoğlu: “Trump, bu çağırışı tamamen İran karşıtı tutumu nedeniyle yaptı. Konu, uluslararası bir boyut taşımıyor. Bu nedenle Trump'ın hamlesi hiçbir sonuç vermeyecek.”³⁸ şeklinde konuşmuştur.

Türk karar alıcıları, İslami rejimi hedef alan herhangi bir eyleme karşı Tahran'la dayanışma içerisinde olacağını vurgulamalarına rağmen Türkiye'nin İran'da olası bir şekilde sistemin esnekleştirilmesini olumlu karşılayacağını söylemek yanlış olmayacaktır. Lakin Ankara, Pehlevi dönemine kıyasla mevcut İran İslam Cumhuriyeti rejimiyle kurduğu yakın bağlardan memnuniyet duymaktadır. Fakat İslami rejimin radikal devrimci karakteri Türkiye-İran ilişkilerine zarar vermekte ve Ankara bu durumundan oldukça fazla rahatsızlık duymaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin İran'a yönelik en büyük eleştirisi Tahran'ın özellikle Ortadoğu'daki mezhep politikaları ve bölgesel yayılmacılığı olmuştur.

İran'da İslami yönetimin geleceğine ilişkin senaryoların Türkiye'ye muhtemel etkileri;

37 “Dışişleri Bakanı'ndan Flaş Sözler: İran'daki Olayları İki Lider Destekliyor”, *Hürriyet*, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/disisleri-bakanindan-flas-sozler-iran-protestolarini-iki-lider-destekliyor-40698245>, (Erişim Tarihi: 18.03.2018).

38 “Turkish FM: Trump's Anti-Iran Moves to Lead to Nowhere”, *IRNA*, <http://www.irna.ir/en/News/82785022>, (Erişim Tarihi: 18.03.2018).

- **Velayet-i Fakih Sistemi'nin C u m h u r b a ş k a n l ı ğ ı ' y l a birleştirilmesi ve İslami sistemin esnekleştirilmesi:** Türkiye şüphesiz İran'da devrim ihracı politikalarını sert güç yoluyla gerçekleştirmeyi öngören radikal-idealist kesimlerin yönetimdeki etkisinin sınırlandırılmasından memnuniyet duyacaktır. Böylelikle Ankara; çoğulcu, demokratik, istikrarlı ve ılımlı bir İran yönetimiyle daha fazla işbirliği yapabilmenin fırsatını yakalayacaktır.
- **Yeni bir Dini Rehber'in seçilmesi ve eski düzenin devamı:** İran Devrim Rehberi Ali Hamaney'in Türkiye'ye yönelik herhangi bir olumsuz tavrının ya da açıklamasının olmaması, Ankara'nın İran'ın Devrim Rehberliği'yle yakın ilişkiler geliştirmesine imkân sağlamaktadır. Dolayısıyla Hamaney'in yerine radikal görüşlü ve İslam Devrimi'ni heyecanlı bir şekilde savunan bir Ayetullah'ın gelmesi halinde Türkiye bu durumdan olumsuz etkilenen ve ikili ilişkilere çatışma hâkim olacaktır.
- **Dini otoritenin sembolik hale getirilmesi:** İran'da sistemin devrimci revizyonist bir karakterden çıkarılarak ılımlı, uzlaşmacı ve barış yanlısı bir yapıya büründürülmesi, Türkiye'nin İran'la son dönemde geliştirmiş olduğu işbirliği sürecini daha da derinleştirmesine yol açacak ve belki de Türkiye-İran ittifakının kurulmasına zemin hazırlayacaktır.

- **İran'da karşı bir devrimin gerçekleşmesi:** Türkiye, ideolojik olarak kendisiyle çatışmasına rağmen İran İslam Cumhuriyeti yerine küresel sistemin hamilerinin vekil aktörü veya eksen ülkesi olacak bir rejimin kurulmasına karşı çıkacaktır. Türkiye ve İran halkının yabancı karşıtlığı ve bağımsızlık arzusu son dönemde oldukça güçlenmiştir. Her ikisi de dış müdahalelerle bölgede olası bir kukla devletin kurulmasına tepki göstermekte ve ortak dayanışma sergilemektedir. Ne İran komşusunun yeniden Batı kampına sıkı bir şekilde bağlanmasına izin verecektir ne de Türkiye yanı başında yeni bir düşman rejimin ortaya çıkmasına müsaade edecektir.

İran'daki olası bir sistemsel değişikliğe hem Türkiye hem de Rusya karşı çıkmakta ve böylece Ankara-Moskova-Tahran eksenindeki dayanışma güçlenmektedir. Fakat bu bağlamda sorun yaratabilecek husus; Türkiye'nin İran halkının toplumsal taleplerini bir noktadan sonra dikkate almak durumunda olmasıdır. Dolayısıyla Ruhani Hükümeti'nin, Türkiye'nin bu hassasiyetini dikkate alarak halkının yanında yer alması ve acil bir şekilde İslami rejimi esnekletirecek ve demokratikleşmeyi sağlayacak anayasal bir reform sürecini başlatması gerekmektedir. İktidarı süresince bunun için çaba gösteren ancak yeterli başarıyı elde edemeyen Cumhurbaşkanı Ruhani, 28 Aralık protestoları sonrasında da yerleşik nizamın engeline takılmaya devam etmektedir.

Anayasal reform süreci kapsamlı, zor ve uzun bir dönem olması sebebiyle İran için İslam Devrimi'nin 40. yıldönümüne doğru giderken protestoları dindirecek pratik ve hızlı bir çözümü ifade etmemektedir. Bu sebeple Tahran, kısa vadede sorunun asıl kaynağı olan yolsuzluklar ve yerleşik nizama bağlı kuruluşların ekonomideki rolünü kırmaya odaklanmalıdır. Fakat direniş ekonomisi İslami rejimin temellerini oluşturduğu için İran'da ekonomik rahatlama ve gelirlerin sosyal tabana yayılması kısa vadede pek mümkün görünmemektedir. Buradan hareketle Türkiye'nin yakın zamanda İran halkının talepleriyle ülkedeki İslami sistemin geleceği arasında seçim yapmak durumunda kalacağı yorumu yapılabilir. Ankara'nın tercihi, yalnızca ikili ilişkiler için değil; aynı zamanda bölgenin geleceği açısından da belirleyici olacaktır.

6. TÜRKİYE-İRAN İLİŞKİLERİNDE YENİ DÖNEM ARAYIŞLARI-ESKİ DÜZENİN DEVAMI VE KARŞI DEVRİM SENARYOLARI

İran'da İslami yönetimin geleceğine dair senaryoların Türkiye-İran ilişkilerine olan etkileri:

Dini Sistemin Esnekleşmesi	Eski Düzenin Devamı	İran'da Karşı Devrim
Ulusal güvenlik sınırlarının Ortadoğu'dan ülke sınırlarına çekilmesi, bu doğrultuda bölgesel yayılcılığa son verilmesi ve Türkiye'ye karşı misilleme veya mesaj niteliğindeki eylemlerden vazgeçilmesi.	Bölgesel yayılcılık ve Şii direnişinin devam etmesi, BOP tehlikesine karşı ortak çıkar arayışları yerine Türkiye'nin çıkarlarının önüne set çekecek faaliyetlere devam edilmesi.	İkili ilişkilerde Astana süreciyle başlayan işbirliği sürecinin sona ermesi, Türkiye'nin hemen yanı başında kendisine tehdit oluşturabilecek' ve güvenlik riskleri doğurabilecek yeni bir düşman ülkenin ortaya çıkması.
BOP tehlikesine karşı Türkiye'yle stratejik ortaklık geliştirilmesi, ABD'nin çatışma ve kriz ortamını Türkiye ve İran'a çekme çabalarına karşı ortak bir dayanışmanın sergilenmesi, Türkiye-İran-Rusya işbirliğinin güçlendirilmesi, Suriye konusunda bölgesel ittifaka gidilmesi.	Ortadoğu planları doğrultusunda ABD'nin çıkarlarına hizmet edilmesi, Türkiye'yi Ortadoğu'da tamamen pasifize etme ve kendi sınırlarına hapsedme yönünde girişimlerde bulunulması, bu doğrultuda Türkiye'nin Suriye ve Irak sınırındaki terör operasyonlarının engellenmesi.	İran'daki etnik grupların Türkiye'nin etkisine açık hale gelmesi ve bu kapsamda Güney Azerbaycan Türklerinin olası bir şekilde Türkiye ile yakınlaşma çabaları, Ankara'nın İran'ın iç siyasetine müdahil olduğu gerekçesiyle ikili ilişkilerin bozulması.
Ekonomik işbirliğinde Batı ve Doğu ülkeleri yerine Türkiye'ye ağırlık verilmesi ve 30 milyar dolarlık ticaret hacmi hedefine ulaşılması, Türkiye'yle serbest ticaret anlaşmasına geçiş yapılması.	Ruhani'nin direniş ekonomisini Batılı ve Asyalı ticari ortaklarıyla kırma çabasına girilmesi, Türkiye'yle tercihli ticaret anlaşmasının devam ettirilmesi.	İran'ın olası bir devrim sonrası Batılı bir kampa dahil olması halinde yabancı karşılığı güçlü bir şekilde hissedilen İran halkının Türkiye'den destek arayışına girişmesi.
Askeri alanda yapılacak işbirliği anlaşması ve hatta güvenlik pakıyla Batı'nın İslam (Şii-Sünni) İç Savaşı planlarının önüne set çekilmesi, Sünni Dünya'yla köprülerin yeniden kurulması, bu kapsamda Irak ve Türkiye'nin arabulucu rolünü üstlenmesi.	ABD'nin tehditleri karşısında nükleer ve konvansiyonel savunma kapasitesine ağırlık verilmesi, istenilmeyen bir şekilde savaşın Ortadoğu'dan İran'ın içerisine çekilmesi ve bölgesel güvenliğin tehlikeye girmesi. ABD'nin İran'a yönelik savaşında Türkiye'nin taraf olması.	Yukarıda belirtilen olumsuz senaryolardan farklı olarak; İran'da gerçekleşecek olası bir karşı (laik) devrim sonucu Türkiye'yle işbirliği yolunun açılması ve İran'ın Ortadoğu'daki yayılcılığının sona ermesiyle Türkiye-İran ilişkilerinin güçlenmesi.

Nihayetinde bölgesel konjonktür, İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani'ye hem iç politikada hem de dış politikada İslami rejime esneklik kazandırabilmesi adına önemli fırsatlar sunmaktadır. Ruhani, ikinci görev sürecinde İslami sistemin esnekleştirilmesi ve eski düzenin devamı arasında ince bir çizgide ilerlemeye devam edecektir. Ruhani'nin tercihi ve gayretleri, Türkiye-İran ilişkilerinde belirleyici olacaktır.

7. TESPİT VE ÖNGÖRÜLER

- İkinci döneminde Ruhani Hükümeti'nin yolsuzluklarla mücadele etmek adına sistemin yumuşatılması konusunda daha fazla çaba sarf etmesi gerekecektir. Bu doğrultuda ülkeye daha fazla yabancı yatırım çekmesi ve ekonominin özelleştirilmesine yoğunlaşması beklenecektir.
- Ruhani; Dini otoriteye ait vakıf, kurum ve diğer özel kuruluşların İran ekonomisindeki tekeli kırarak yapılandırma hamlelerine devam edecektir. Bu kapsamda bütçenin şeffaflaştırılması ve bu kuruluşların hesap verebilir olması adına Kültür Bakanlığı'na dahil edilmesi gibi hamleler daha ileri boyuta taşınabilir.
- Ruhani Hükümeti'nin bölge siyasetinde Türkiye'nin tepkilerine yol açacak adımlardan kaçınması gerekmektedir. Türkiye'nin Ruhani Hükümeti'ne PKK/PYD terör örgütü konusunda net bir tavır alması yönündeki çağrısı, bölgede yeni bir savaş arayışında olan DMO'nun faaliyetleri nedeniyle sonuçsuz kalacaktır.
- İran'da sistemin bir parçası olan reformist kanadın temsilcilerinden olan Ruhani iktidarının, ikinci döneminde de devrimci elitlerin İslami rejimin bekasını korumaya yönelik hamlelerine izin vereceği öngörülebilir. Dolayısıyla Cumhurbaşkanı Ruhani'nin yeni döneminde, eski düzenin devam edeceği yönünde bir öngörülebilir.
- İran'da 2017 yılının sonunda patlak veren hükümet ve rejim karşıtı protestoların iç siyasette reformistler ve muhafazakârlar arasında hassas bir dengeye yol açacağı söylenebilir.
- Bu doğrultuda 12. Hükümet'in halkın sosyal taleplerini yerine getirememesi ve İslami sistemin esnekleştirilmesi hususunda gerekli adımları atmaması halinde bu durum, iktidarın meşruiyetini sarsacak ya da temellerinden yıkacak birtakım gelişmelere (darbe vb.) yol açabilir.
- Ruhani, dış politikada Rusya ve Türkiye eksenindeki işbirliğini daha fazla güçlendirmek istese de DMO'nun DEAŞ'ın Mısır, Yemen, Afganistan ve diğer bölgelerdeki yayılma çabalarına set çekme politikası bu süreci baltalayabilir.

SONUÇ

28 Aralık 2017 protestoları sonrası İran’da reformist-muhafazakâr çekişmesinden çok yerleşik nizamın etkinliğinin ve faaliyetlerinin sorgulandığı bir döneme girilmiştir. Bu sebeple Ruhani Hükümeti’nin iç siyasetteki önceliği kaçınılmaz bir şekilde ekonomi, sosyal reformlar, yolsuzluklar ve İslami rejimin esnekleştirilmesi olacaktır. Lakin ekonomik sorunlar ve yolsuzluklar, halihazırda İran siyasetini derinden etkilemektedir ve devrim sisteminin bekasını tehdit etmesi muhtemeldir. Bir taraftan dış politikada Türkiye-Rusya-İran ittifakının siyasi, askeri ve ekonomik açıdan güçlendirilmesi için çabalayan Ruhani Hükümeti, diğer taraftan DMO’nun coğrafyadaki yeni krizlere “terörle mücadele” adı altında müdahil olma girişimlerine engel olamamaktadır. Bu durum İran’ın hem dış politikada yalnızlaşması hem de iç siyasette yeni ekonomik-siyasi çalkantılarla karşılaşması anlamına gelmektedir. Ruhani Hükümeti, “İran, bölgesel barış ve istikrarı tesis etmek istiyor.” söylemini gerçek anlamda hayata geçirmek istiyorsa; yakın dönemde yerleşik nizamın etkinliğini kırarak reform hamlelerine hız vermesi gerekmektedir. İran’da İslami yönetimin daha esnek ve demokratik hale getirilmesi ise Türkiye-İran-Rusya ittifakının derinleştirilmesine ve dolayısıyla bölgesel barışa hizmet edecektir.

İran’da İslam Devrimi’nin 40. yıldönümüne bir yıl kala İslam İnkılabı Rehberi Ayetullah Ali Hamaney, ülkede

adalet konusunda büyük sorunların yaşanmasına rağmen İranlıların devrime sahip çıkmaya devam ettiğini vurgulamıştır.³⁹ Devrim Rehberi, “İran halkının eleştirileri yalnızca hükümete, meclise ve Yargı erkine karşı değil; aynı zamanda bana yönelik de olabilir. Ancak bu eleştiriler, kendi fedakarlıkları sayesinde kurulan İslami nizama olan sadakatlerine aykırı değildir.”⁴⁰ sözlerini sarf etmiştir. İran’da hükümet ve İslami yönetim karşıtı protestoların yanı sıra devrim yanlılarının da sokaklara dökülerek rejime sahip çıktıkları gözlenmektedir. Diğer taraftan İran’da İslami yönetimin baskılarına maruz kaldıkları gerekçesiyle ayrılıkçı faaliyetlere girişen etnik grupların veya rejim muhalifi İranlıların ülkede karşı bir devrim yapabilecek potansiyelleri dahası müşterek bir şekilde destekledikleri güçlü bir liderleri yoktur. Dolayısıyla İran’da yakın dönemde Batı yanlısı karşı bir devrimin gerçekleşmesi, ABD liderliğinin “İran karşıtı” politikalarının nasıl seyredeceğiyle yakından alakalıdır. Türkiye ve İran’ın yabancı müdahalesine karşı gösterdikleri dayanışma, ABD’nin yıllardır Ortadoğu’da vekil aktörler üzerinden gerçekleştirmeye çalıştığı devrimler sürecini sona erdirecek niteliktedir.

39 “Imam Khamenei: Iranians Loyal to Islamic Revolution, Govt.”, *Abna* 24, http://en.abna24.com/news/iran/imam-khamenei-iranians-loyal-to-islamic-revolution-govt_882410.html, (Erişim Tarihi: 21.03.2018).

40 Aynı yer.

KAYNAKÇA

@MustafaNajafi, "MUST WATCH: The art of diplomacy by @JZarif No one wants to hear it but it's the painful truth.", Twitter, 11 Şubat 2017, <https://twitter.com/MustafaNajafi/status/830485223607586816>.

"2017-2018 Iranian Anti-Regime Protests and Security Flaws: Graphics", Critical Threats, <https://www.criticalthreats.org/analysis/2017-2018-Iranian-Anti-Regime-Protests-and-Security-Flaws-Graphics>, (Erişim Tarihi: 27.01.2018).

"Ahmedinejad Hamaney'e Mektup Yazdı: 'Böbreğini Satanlar Kuyruk Oluşturdu'", Hürriyet, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/ahmedinejad-hamaneye-mektup-yazdi-bobregini-satanlar-kuyruk-olusturdu-40777153>, (Erişim Tarihi: 18.03.2018).

"Ahmedinejad Hamaney'i Eleştirdi", Hürriyet, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/ahmedinejad-hamaneyi-elestirdi-40741806>, (Erişim Tarihi: 21.03.2018).

"Ahmedinejad, Hamaney'i Hırsızlıkla Suçladı", Asya'nın Sesi, <http://asyaninsesi.com/ahmedinejad-hamaneyi-hirsizlikla-sucladi/>,(Erişim Tarihi: 18.03.2018).

"Ahmedinejad'dan Hamaney'e 'Özgür Seçim' Çağrısı", NTV, <https://goo.gl/ws88fi>, (Erişim Tarihi: 21.03.2018).

"Dışişleri Bakanı'ndan Flaş Sözler: İran'daki Olayları İki Lider Destekliyor", Hürriyet, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/disisleri-bakanindan-flas-sozler-iran-protestolarini-iki-lider-destekliyor-40698245>, (Erişim Tarihi: 18.03.2018).

"En Iran, Les Forces Armées Priées De Se Retirer Des Affaires Économiques", Le Monde, <https://goo.gl/RGCSuk>, (Erişim Tarihi: 21.03.2018).

"Ex-Iranian President Ahmadinejad Lashes Out At Current Regime's Handling Of Protests Saying 'The Revolution Happened So People Can Stand Up For Themselves'", Daily Mail, <https://goo.gl/Wx9uEN>, (Erişim Tarihi: 21.03.2018).

"Hamaney, Bütçe Krizinden Sonra Ordunun Üst Düzey İsimlerini Görevden Aldı", Eş Şark-El Avsat, <https://goo.gl/XuxRKR>, (Erişim Tarihi: 07.01.2018).

"Hamaney, Yolsuzluk Ejderhasının Kellesini İstedi", Şarkul Avsat, <https://turkish.aawsat.com/2018/02/article55376058/hamaney-yolsuzluk-ejderhasinin-kellesini-istedi>, (Erişim Tarihi: 21.03.2018).

"Hasan Ruhani'den Devrim Muhafızları'na Eleştiri", En Son Haber, <http://www.ensonhaber.com/hasan-ruhaniden-devrim-muhafizlarina-elestiri.html>, (Erişim Tarihi: 15.08.2017).

"Hassan Rouhani's Cabinet is Complete. Here's the Full List", Tehran Times, <http://www.tehrantimes.com/news/415767/Hassan-Rouhani-s-cabinet-is-complete-Here-s-the-full-list>, (Erişim Tarihi: 12.08.2017).

"Imam Khamenei: Iranians Loyal to Islamic Revolution, Govt.", Abna 24, http://en.abna24.com/news/iran/imam-khamenei-iranians-loyal-to-islamic-revolution-govt_882410.html, (Erişim Tarihi: 21.03.2018).

"Iran Will Stand Against Attempts to Form Another Terror Outfit: Top Commander", Parstoday, <https://goo.gl/ivGMnE>, (Erişim Tarihi: 27.11.2017).

“Iran, Turkey, Russia Sign Oil, Gas Investment Deal”, Iran Daily, <http://www.iran-daily.com/News/198287.html>, (Erişim Tarihi: 14.08.2017).

“İran Devrim Muhafızları Komutanı’ndan Ruhani’ye Eleştiri”, Haber Türk, <http://www.haberturk.com/dunya/haber/1544211-iran-devrim-muhafizlari-komutani-ndan-ruhani-ye-elistiri>, (Erişim Tarihi: 05.01.2018).

“İran İslam Devrimi’nin 39. Yıldönümünü Kutluyor”, Euro News, <http://tr.euronews.com/2018/02/11/iran-islam-devrimi-nin-39-uncu-y-ldonumunu-kutluyor>, (Erişim Tarihi: 18.03.2018).

“İran’da Devrim Muhafızları’na Ayrılan Bütçe, Ulusal Ordu’dan Fazla”, Akşam, <http://www.aksam.com.tr/dunya/iranda-devrim-muhafizlarina-ayrilan-butce-ulusal-ordudan-fazla/haber-687871>, (Erişim Tarihi: 05.01.2018).

“İran’da Protestolar Nasıl Başladı?”, CNN Türk, <https://www.cnnturk.com/video/dunya/iranda-protestolar-nasil-basladi>, (Erişim Tarihi: 07.01.2018).

“İran’da Sünni Bir Kürt İlk Kez Büyükelçi Olarak Atandı”, Haber Tüneli, <http://www.habertuneli.com/cevad-zarif/iranda-sunni-bir-kurt-buyukelci-olarak-atandi>, (Erişim Tarihi: 05.01.2018).

“İran’daki Protestolarla İlgili Türkiye’den İlk Açıklama: Kışkırtıcı Dış Müdahalelerden Kaçınılmalı”, Haberler, <https://www.haberler.com/iran-daki-protestolarla-igli-turkiye-den-ilk-10410256-haberi/>, (Erişim Tarihi: 18.03.2018).

“İran-GSYİH”, Trading Economics, <https://tr.tradingeconomics.com/iran/gdp>, (Erişim Tarihi: 05.01.2018).

“Ruhani, İç Sorunların Çözümü için Referandum Teklif Etti”, Şarkul Avsat, <https://goo.gl/7ewQTx>, (Erişim Tarihi: 21.03.2018).

“Ruhani’den İran Silahlı Kuvvetlerine Çağrı: Tüm Enerji ve Ticari Varlıklarınızı Satın”, Sputnik, <https://goo.gl/5ya1Ev>, (Erişim Tarihi: 21.03.2018).

“Ruhani’den Kürtlere Kabine Sözü”, Rudaw, <http://www.rudaw.net/turkish/middleeast/iran/23072017>, (Erişim Tarihi: 11.08.2017).

“Ruhani: Füze Denemek İçin ABD’den İzin Alacak Değiliz”, NTV, <https://www.ntv.com.tr/dunya/ruhani-fuze-denemek-icin-abdden-izin-alacak-degiliz,PnPKru-EN02FFQwV6NSgyA>, (Erişim Tarihi: 05.01.2018).

“Süleymani’den Ruhani’ye ‘Devrim Muhafızları’ Cevabı”, Eş Şark-El Avsat, <https://turkish.aawsat.com/2017/07/article55351841/suleymaniden-ruhaniye-devrim-muhafizlari-cevabi>, (Erişim Tarihi: 05.01.2018).

“Thousands of People Held Protest Rally in Front of Iran Regime’s Parliament-2”, Youtube, <https://www.youtube.com/watch?v=FJFv0ULgR8&feature=youtu.be>, (Erişim Tarihi: 26.10.2017).

“Turkish FM: Trump’s Anti-Iran Moves to Lead to Nowhere”, IRNA, <http://www.irna.ir/en/News/82785022>, (Erişim Tarihi: 18.03.2018).

CELAL, Selim, “İran’daki Protestolar ve Muhtemel Sonuçları”, Anadolu Ajansı, <http://aa.com.tr/tr/dunya/irandaki-protestolar-ve-muhtemel-sonuclari/1021616>, (Erişim Tarihi: 05.01.2018).

ÇELİK, Kadir Ertaç, "Trump'ın İran'a Bakışı Türkiye için Fırsat Olabilir mi?", ANKASAM, <https://ankasam.org/trumpin-irana-bakisi-turkiye-icin-firsat-olabilir-mi/>, (Erişim Tarihi: 04.01.2018).

ÇELİK, Kadir Ertaç, "İslam Devrimi Sonrası İran'da Kimlik ve Dış Politika: Konstrüktivist Bir Bakış", Bölgesel Çalışmalar Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, Yaz 2016, s. 251-274.

EROL, Mehmet Seyfettin, "Batı'nın İki Ötekisi ve Avrasya'da Yeni Denklem Arayışları", Türk Yurdu, Cilt: 33, Sayı: 305, Ocak 2013.

EROL, Mehmet Seyfettin, "Tehditler-Fırsatlar İkileminde Uluslararası Sistemde Yeniden Yapılanma Süreci ve İslam Dünyasında Birlik Arayışları", 21. Uluslararası Müslüman Topluluklar Birliği Kongresi, 27-28 Mayıs 2012, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (ESAM), İstanbul.

EROL, Mehmet Seyfettin, "İran Perspektifinden Yeni Döneme Yönelik 'İşbirliği' Modelleri", Türk Yurdu, Cilt: 34, Sayı: 318, Şubat 2014.

YAZAR

2014 yılında Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünden mezun oldu. Lisans eğitimi süresince Ankara’da çeşitli stratejik araştırma merkezlerinde eğitim, seminer ve staj faaliyetlerinde bulundu. 2016 yılında Gazi Üniversitesi Ortadoğu ve Afrika Çalışmaları bilim dalında “1990 Sonrası İran’ın Irak Politikası” adlı tez çalışmasıyla Yüksek Lisans’ını tamamladı. Akademik düzeyde çeşitli makaleleri ve çalışmaları bulunan Cenk TAMER, halen Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü’nde Doktora eğitimine devam etmektedir. Ortadoğu, İran, Türk Dış Politikası temel çalışma alanlarını oluşturmaktadır. İyi derecede İngilizce ve başlangıç düzeyinde Farsça bilmektedir.